

І. Ю. Хомишин

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
канд. юрид. наук,
доц. кафедри адміністративного та інформаційного права

МЕТА СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© Хомишин І. Ю., 2016

Розглянуто проблеми освітньої політики. Особливу увагу зосереджено на встановленні мети політики у сфері вищої освіти. Розглянуто освітню політику як елемент гуманітарної державної політики. Проаналізовано нормативне регулювання освітніх відносин на сучасному етапі розвитку державності.

Ключові слова: правова політика, освіта, вища освіта, мета, правове регулювання.

И. Ю. Хомишин

ЦЕЛЬ СОВРЕМЕННОЙ ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Рассматриваются проблемы образовательной политики. Особое внимание сосредоточено на установленных целях политики в сфере высшего образования. Рассматривается образовательная политика как элемент гуманитарной государственной политики. Проводится анализ нормативного регулирования образовательных отношений на современном этапе развития государственности.

Ключевые слова: правовая политика, образование, высшее образование, цель, правовое регулирование.

I. Y. Khomyshyn

PURPOSE OF MODERN LEGAL POLICY OF HIGHER EDUCATION

The article deals with the problems of educational policy. Particular attention is focused on established policy goals in the field of high education. We consider education policy as part of humanitarian government policy. The analysis of regulation of educational relations the current development of state is held.

Key words: legal policy, education, high education, goal, legal regulation.

Постановка проблеми. Українська держава перебуває на етапі реформування політичної, правової та економічної систем. Для трансформації суспільних відносин необхідні зміни не тільки з боку держави та її інституцій, але й з боку громадянського суспільства. Підвищення рівня правової культури, правової активності, підвищення рівня свідомості громадян – перманентна мета сучасності. Досягається вона, зокрема, завдяки освіті населення, яка сприяє позитивним змінам у свідомості та поведінці громадян. Розвиток освіти стимулює належна державна політика у цій сфері, що є частиною загальної соціальної політики.

Метою статті є визначення мети правової політики у сфері вищої освіти.

Стан дослідження. Проблемами правового регулювання освітньої політики цікавилися багато дослідників, серед яких особливо необхідно відзначити праці З. Баумана, Н. Бортник, Р. Бірюкова, Л. Васечко, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, Р. Робертсона, М. Шепелева та ін. Однак питання визначення мети правової політики у сфері освіти ще не були предметом окремого дослідження.

Виклад основних положень. Досягнення цілей первинно супроводжується належною та правильною метою. А. Малько стверджував, що мета правової політики полягає у створенні ефективного механізму правового регулювання, у цивілізованому використанні юридичних засобів для найповнішого забезпечення прав і свобод людини, зміцнення законності та правопорядку, формування правової державності та високої правової культури суспільства й особистості [1, с. 153].

На нашу думку, важливість мети проявляється в чотирьох аспектах.

По-перше, мета – інтегрувальний компонент будь-якої системи, який визначає напрям розвитку цієї системи, в цьому випадку правової політики.

По-друге, мета – регулятор соціальних відносин. Для неї також характерне виконання безпосередньо регулятивної функції, адже мета в ході правового регулювання завжди виступає в єдності з юридичними засобами, утворюючи особливі інструменти і механізми доцільного перетворення соціальних відносин. Властивості юридичної мети такі, що вже сама її постановка суб'єктами відіграє роль безпосереднього засобу регуляції поведінки людей [2, с. 46].

По-третє, мета зумовлює прийнятність використовуваних засобів, методи та організаційні форми діяльності. У зв'язку із цим важливу методологічну роль у процесі теоретичного пізнання правової політики як соціального феномену відіграє «зв'язка» загальнонаукових категорій: «мета – засіб – результат», що дає змогу сконструювати особливий дослідницький підхід до однієї з істотних граней правової матерії, проаналізувати її з позицій доцільності та цілеспрямованості, юридичних кроків, які вживає держава, забезпеченості поставлених завдань якісним правовим інструментарієм, ступеня результативності й ефективності правової діяльності [3, с. 16].

По-четверте, мета правової політики є критерієм для визначення досягненого результату, «її зміст пов'язаний з моделюванням більш досконалої, більш «позитивної», а тому бажаної для суб'єкта дійсності» [4, с. 55].

Отож, вагомим компонентом правової політики держави є визначення кінцевої мети у сфері вищої освіти, яку необхідно досягти для становлення громадянського суспільства, правової держави та соціально-орієнтованої економіки.

Освітня права політика є елементом загальної гуманітарної політики держави, яка в широкому розумінні повинна відповідати загальній державній стратегії розвитку країни. Метою правової політики сучасної держави є захист прав та свобод громадян, побудова правової держави та громадянського суспільства. Метою гуманітарної політики є створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуально-духовної безпеки людини й суспільства, реалізації її соціальних, духовних потреб, формування і збагачення творчого потенціалу особи, всебічної самореалізації її сутнісних сил, соціодинаміки освіти, науки, культури тощо [5, с. 127]. Сучасні держави в своїх політико-правових доктринах розвитку основою правового регулювання проголошують принцип гуманізму. У філософському енциклопедичному словнику гуманізм (від лат. *humanus* – людяний, людський) у широкому розумінні визначають як історично змінну систему поглядів, яка визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, визначає благо людини критерієм оцінювання соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності бажаною нормою відношень між людьми; у вузькому розумінні – це культурний рух епохи Відродження [6, с. 130]. Тут можемо зробити первинний висновок. Метою правової політики в освітній сфері, як частини загальнодержавної гуманітарної політики, є розвиток людини, її творчих здібностей та потенціалу для належного існування у соціальному просторі.

На нашу думку, мета правової освітньої політики – це бажаний стан нормативного правового регулювання освітніх відносин, який створює умови для максимального розкриття потенціалу кожної людини і соціуму загалом, а також створення умов для реалізації інтелектуальних, культурних та творчих можливостей особистості.

О. Сухомлинська виокремлює такі пріоритети у розвитку і вихованні сучасної особистості:

– виховання активної, самостійної, ініціативної особистості, яка здатна жити й розвиватись у світі, що постійно змінюється. Тому спрямованість виховання повинна підпорядковуватись ідеї формування задоволення духовних потреб людини, свободи у виборі власних світоглядних позицій;

– формування критичної конструктивної позиції, вільного розвитку творчої мислячої особистості; відповідно завданнями виховання є пошук, підтримка, розвиток людини в людині, формування у неї механізмів саморегуляції, саморефлексії, самовиховання;

– розвиток діяльнісного компонента, коли все, що вміє робити особистість, переходить у відповідні технології або ж просто у діяльність. Ця здатність ґрунтується на вмінні працювати у колективі, в умовах взаємодії та солідарності;

– скерованість розвитку на виховання в людині культури, культурна ідентифікація індивіда, встановлення духовного взаємозв'язку між нею і народом, формування почуття приналежності до національної культури, інтеріоризація її цінностей;

– формування ідей коеволюції, спільної еволюції природи і людини, що передбачає розвиток як гуманістичного світогляду й гуманістичної позиції щодо власної природи, свого здоров'я, так і бережливого ставлення до людства загалом як частини природного середовища [7, с. 8].

Вища освіта має власну мету – випуск фахівців у конкретній галузі знань. Однак сучасна освітня парадигма потребує ширшого розуміння значення вищої освіти. Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а і здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян [8]. Сьогодні недостатньо отримати знання. Економіка та народне господарство потребують фахівців, які мають креативні, творчі здібності, вміють реагувати на виклики часу, є сформованими особистостями і здатні до самоосвіти та саморозвитку. Виключно теоретичні знання залишаються незатребуваними. Погоджуємося з В. Кременем у тому, що розвиток сучасного суспільства може забезпечити лише людина нового типу — компетентна, інноваційна, така, що мислить і живе у цивілізаційних вимірах [9, с.7]. Метою освітньої політики в сфері вищої освіти є створення нормативних та організаційних умов для навчання фахівців нового покоління: творчих, здібних, креативних особистостей.

Актуалізується проблема належної правової політики під впливом тріади факторів: глобального, державно-економічного та індивідуального.

Так, глобалізаційні процеси спричиняють необхідність зміни освітнього простору відповідно до умов сталого розвитку суспільства, вимог інформаційного суспільства, інноваційних технологій та трансформаційних чинників. Особливо акцентується потреба узгодження національної освітньої політики з міжнародними стандартами.

Економічний розвиток держави вимагає належного рівня фахівців. Науковці так описують стан взаємодії освіти та економіки останніх років : «...у країні поступово розвивалися диспропорції між освітою, наукою та економікою і наростали тенденції відставання вищої освіти від внутрішніх потреб держави і світових процесів у цій сфері. Ґрунтуючись на 95 % на третьому (металургійна, хімічна, аграрна галузі) та четвертому (нафтохімія, застаріла енергетика, важке машинобудування) технологічних укладах, економіка України працювала з рентабельністю 3–6 % і створювала приблизно на один-два порядки нижчу додану вартість на одиницю продукції у порівнянні з економіками п'ятого і шостого укладів, які домінують у світі (електроніка, обчислювальна, телекомунікаційна техніка, програмне забезпечення, роботобудування, інформаційні послуги, біомедична інженерія). Як наслідок, маючи постійне від'ємне сальдо торговельного балансу, для покриття внутрішніх потреб і обслуговування запозичень, Україна невпинно скочувалася в боргову яму» [10, с.16].

Індивідуальними причинами впливу на зміну освітньої правової політики є підвищення рівня освіченості громадян, вимога суспільства щодо надання належних освітніх послуг відповідно до сучасних умов розвитку людства. Індивідуальна освіченість суспільства зумовлена передусім відкритістю кордонів, усуненням перепон для міждержавного спілкування та інтенсифікацією використання сучасних технологічних засобів.

Державну освітню політику України реалізують компетентні органи публічної влади за погодженням з громадянським суспільством на основі стратегічних документів розвитку освіти (програми, доктрини, концепції тощо); норм Основного закону, міжнародних актів, нормативно-правових актів різних рівнів.

Сучасна державна освітня політика ґрунтується на Конституції та цілій низці нормативно-правових актів. У статті 53 зазначено, що кожен має право на освіту, вказується на доступність і безоплатність певних рівнів освіти, загальнообов'язковість загальної середньої освіти. Виокремлюється право на навчання рідною мовою для національних меншин. У статті містяться положення також про вищу освіту в контексті можливості її безоплатного здобуття на основі конкурсу. Отож, можемо констатувати, що в Конституції визначено загальну мету політики, а саме у Преамбулі та статті 1 декларовано прагнення розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу.

Відповідно до пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України «засади регулювання виховання та освіти визначаються виключно законами України». Тому основне правове регулювання знаходимо у законодавчих актах. Насамперед Закон України «Про освіту» передбачає, що «державна політика в галузі освіти визначається Верховною Радою України відповідно до Конституції України і здійснюється органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування» [2]. Отже, регламентування відносин у системі освіти забезпечується через формування державної політики в галузі освіти і її закріплення на законодавчому рівні.

Українська держава визначила мету освітньої політики у Національній доктрині розвитку освіти, яка «полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти» [11]. Національна стратегія конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів щодо розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти на період до 2021 року, де вказано, що ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє [8].

Мета конкретизується на законодавчому рівні. Чи не перші постмайданівські зміни відбулися саме в цій царині. 1 червня 2014 року ухвалено новий Закон «Про вищу освіту» [12], в який упродовж року вже шість разів вносилися зміни.

За твердженням науковців, Закон викликає чимало питань, які потребують певного осмислення або коментарів. Зокрема, критики наводять такі правові проблеми та колізії: невідповідність Закону України «Про освіту»; методологічно невважена класифікація рівнів і ступенів вищої освіти; введення у систему вищої освіти початкового рівня вищої освіти, якому відповідає поняття «молодший бакалавр» з коротким циклом навчання; скасування підготовки молодших спеціалістів і спеціалістів; неправомірність прирівнювання дипломів молодшого бакалавра і молодшого спеціаліста; спеціаліста і магістра; доктора філософії і кандидата наук; скасування державного стандарту, ОКХ, ЗДЯ, галузевих стандартів і введення понять з новим змістовим наповненням (стандарти освітньої діяльності, стандарти вищої освіти тощо); замкнутий цикл розроблення та затвердження стандартів; створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; відсутність обов'язкового розроблення професійних стандартів за участю роботодавців; проблема зв'язку стандартів професійної та академічної вищої освіти; декларативність організації та проведення практичної підготовки студентів; проблема визначення професійної кваліфікації; проблема трактування поняття «автономія» вищих навчальних закладів; проблема працевлаштування випускників ВНЗ; проблема інженерної підготовки фахівців; проблема використання Національної рамки кваліфікацій тощо [13, с. 187].

Проте варто відзначити вагомі переваги і прогресивні зміни в сфері освіти, зокрема націлення державної політики на інтеграцію та наближення вищої освіти в Україні до європейських стандартів і підвищення конкурентності ВНЗ та науки; підвищення затребуваності здобутих знань і навичок з боку роботодавців; розширення автономії вищих навчальних закладів України; відкритість та доступність вищої освіти тощо. Необхідно сформувати повні правила вступу до ВНЗ із чітким визначенням ролі зовнішнього незалежного оцінювання. Видається, що саме така модель вищої освіти здатна задовольнити поставлені вимоги. Сподіваємося, що всі проблеми, які виникли, є питаннями перехідного періоду, оскільки існує належна правова основа для оновлення суспільних відносин у цій сфері.

Висновок. У період реформування в Україні постало завдання розроблення власної державної освітньої політики. Метою правової політики в освітній сфері, як частини загальнодержавної гуманітарної політики, є розвиток людини, її творчих здібностей та потенціалу для належного існування в соціальному просторі. В основі нової ідеології – виведення української вищої освіти на якісно новий рівень та її органічне входження в європейський науково-освітній простір. Метою освітньої політики в сфері освіти є створення нормативних та організаційних умов для навчання фахівців нового покоління: творчих, здібних, креативних особистостей. Загалом сучасне українське законодавство відповідає міжнародним освітнім стандартам та надає можливість реалізувати поставлену мету.

1. Малько А. В. Проблемы наградной политики в России / А. В. Малько // Правоведение. – 1997. – № 4. – С. 153–155. 2. Чулюкин Л. Д. Природа и значение цели в советском праве / Л. Д. Чулюкин. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1984. – 104 с. 3. Сапун В. А. Инструментальная теория права в юридической науке / В. А. Сапун // Современное государство и право: вопросы теории и истории : сб. науч. трудов. – Владивосток : ДВГУ, 1992. – С. 15–32. 4. Трубников Н. Н. О категориях «цель», «средство», «результат» / Н. Н. Трубников. – М. : Высшая шк., 1968. – 148 с. 5. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Троциньського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с. 6. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с. 7. Сухомлинська О. Пріоритети у розвитку і вихованні особистості / О. Сухомлинська // Світ виховання. – 2004. – № 1 (2). – С. 8. 8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: схвалена від 25 червня 2013 року № 344/2013 // Урядовий кур'єр від 04.07.2013. – № 117. 9. Кремень В. Слово про ювіляра / В. Кремень // Я-концепція академіка Неллі Ничкало у вимірі професійного розвитку особистості : зб. наук. праць / [редкол.: І. А. Зязюн (голова), О. М. Отич та ін.; упоряд.: О. М. Отич, О. М. Боровік ; Національна академія педагогічних наук України; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2014. — 544 с. 10. Кравець В. Актуальні проблеми та завдання вищої школи у світлі нового Закону України «Про вищу освіту» / В. Кравець // Україна–Європа–Світ: міжнар. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2014. – Вип. 14. – С. 15–27. 11. Про Національну доктрину розвитку освіти: схвалена Указом Президента України від 17.04.2002 № 347/2002 // Офіційний вісник України від 03.05.2002. – № 16. – С. 11. 12. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37–38. 13. Панасевич Д. Б. Деякі думки щодо впровадження нового Закону України «Про вищу освіту» / Д. Б. Панасевич, О. В. Дашиковська // Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ. – 2014. – № 3. – С. 185–189.

REFERENCES

1. Mal'ko A. V. Problemy nagradnoj polytyky v Rossyy [The problems of premium policy in Russia] Pravovedenye Publ., 1997, № 4, pp. 153–155. 2. Chuljukyn L. D. Pryroda y znachenye cely y sovetskom prave [The nature and importance of goals and Soviet law] Kazan, Kazan. un-ta Publ., 1984, 104 p.

3. Sapun V. A. *Ynstrumental'naja teoryja prava v jurydycheskoj nauke [Instrumental theory of law in jurisprudence]* *Sovremennoe gosudarstvo y pravo: voprosy teoryy y ystoryy : sb. nauch. Trudov*, Vladivostok, DVGU Publ., 1992, pp. 15–32.

4. Trubnykov N. N. *O kategorijah «cel'», «sredstvo», «rezul'tat» [About the categories purpose medium result]* Moscow, Vysshaja shk. Publ., 1968, 148 p.

5. Surmin Ju. P., Bakumenko V. D., Myhnenko A. M. *Encyklopedychnyj slovnyk z derzhavnogo upravlinnja [Encyclopedic Dictionary of Public Administration]* Kyiv, NADU Publ., 2010. 820 p.

6. *Fylosofskij encyklopedycheskij slovar' Yl'ychev L. F., Fedoseev P. N., Kovalev S. M., Panov V. G.* Moscow, Sov. Encyklopedyja Publ., 1983. 840 p.

7. Suhomlyns'ka O. *Priorytety u rozvytku i vyhovanni osobystosti [Priorities in the development and education of the individual]* *Svit vyhovannja* Publ., 2004, № 1 (2), p. 8.

8. *Nacional'na strategija rozvytku osvity v Ukrai'ni na period do 2021 roku: shvalena vid 25 chervnja 2013 roku №344/2013, Urjadovyj kur'jer of 04.07.2013, № 117.*

9. Kremen' V. *Slovo pro juviljara [Word of the hero of the day]* *Ja-koncepcija akademika Nelli Nychkalo u vymiri profesijnogo rozvytku osobystosti : zb. nauk. pr. Nacional'na akademija pedagogichnyh nauk Ukrai'ny; In-t ped. osvity i osvity doroslyh NAPN Ukrai'ny* Publ., Kyiv, 2014. 544 p.

10. Kravec' V. *Aktual'ni problemy ta zavdannja vyshhoi' shkoly u svitli novogo Zakonu Ukrai'ny «Pro vyshhu osvitu» [Current problems and tasks of higher education in the light of the new Law of Ukraine About Higher Education]* *Ukrai'na–Jevropa–Svit. Mizhnarodnyj zbirnyk naukovykh prac'. Serija: Istorija, mizhnarodni vidnosyny.* 2014, Vol. 14., pp. 15–27.

11. *Pro Nacional'nu doktrynu rozvytku osvity: chvalena Ukazom Prezydenta Ukrai'ny of 17.04.2002 № 347/2002, Oficijnyj visnyk Ukrai'ny of 03.05.2002, № 16., p. 11.*

12. *UA Law «Pro vyshhu osvitu» of 01.07.2014 № 1556-VII, Vidomosti Verhovnoi' Rady., 2014., № 37–38.*

13. Panasevych D. B. *Dejaki dumky shhodo vprovadzhennja novogo Zakonu Ukrai'ny «Pro vyshhu osvitu» [Some thoughts about implementing the new Law of Ukraine About Higher Education]* *Rozvidka ta rozrobka naftovyh i gazovyh rodovyshh*, 2014. № 3, pp. 185–189.